

М. М. 975

6726

ПРОВЕРКА
2004

ПЪРВОНАЧАЛНЫ

ПОЗНАНІЯ

ЗА

Малечкытѣ дѣчиня

на нарѣчїе

По-вразумително за Македонскытѣ Българи.

нарѣдилъ

Единъ Македонецъ.

сѣ издавать

отъ

Андрея Анастасова Ръсенеца.

ЦАРИГРАДЪ,

Въ Печатницѣ-тѣ на В. "Македоніѣ"

1868.

ПЪРВОНАЧАЛНЫ ПОЗНАНІЯ.

за

Малечкы дѣчннѧ.

на нарѣчіе

По-вразумително на Македонскыѣ Българы.

нарѣдилъ

Единъ Македонецъ

Журналистъ Пасхалиевъ, Шопкевъ Одринскій

съ издаваѣтъ

отъ

Андрея Анастасова Ресенца

ЦАРИГРАДЪ

Въ Печатницѣжѣ на В. "Македоніѣ."

1868.

ПЕРВОУЧЕТНЫЯ ПОСЛАНИЯ

№ 1

М. П. ПЕТЕРБУРГЪ

на нѣмецкѣ

По-введенію на Мекленбургскія Вѣдѣнія

Книга пригледана и одобрена отъ царскѣ-тѣх
ценсурѣ за да ся печата.

отъ издателя

отъ

Андрея Александровича Ресина

ПЕЧАТАНО

Въ Типографіи на Императорскія Вѣдѣнія

1808.

ПЪРВОНАЧАЛНЫ ПОЗНАНИЯ

за

Малечкы дѣтца

ГЛАВА ПЪРВА.

1. За Бога, Вѣрѣ, Нѣравоученіе и Въспытаніе.

Пытаіе. Що е основа на мъдростѣтъж ? (1)

Отговорѣ. Основа на мъдростѣтъж е страхѣтъ отѣ Бога.

Пыт. Що е Богѣ ?

Отг. Богѣ е това най-высоко сѣщество, (2) кое що сѣздало насѣ и цѣль свѣтъ отѣ нищо, и го крепитѣ. Богѣ е духѣ, нематѣ начало нито край, Той всякъдѣ е, всѣ можитѣ и все знаетѣ. Богѣ познаватѣ все що си мыслиме и все що чипиме.

Пыт. Що сме длѣжны Богу ?

Отг. Длѣжни сме да Го познаваме, да Го любиме, да Му сѣ поклонвиме и Свѣтытъ Неговы заповѣди (3) да испѣлняваме.

П. Коя е най-голѣмата заповѣдь Божія ?

Отг. Да любиме ближнытъ си, сирѣчь, вситѣ людіе; защо сѣ подобны (4) сѣ насѣ. Спроти оваѣкъ заповѣдь длѣжны сме да честиме и да гы слушаме родителитѣ си, т. е. татка си и майкъ си, и постарытъ отѣ насѣ.

1) мъдростѣ — умщиякъ. 2) нѣщо. 3) повели. 4) Еднакъви

П. Що ползж (1) ке имаме, ако си изпълняваме нашитѣ длѣжности (2) къмъ Бога? и къмъ друзитѣ челоуѣцы?

Отг. Тога ке быдиме на овой свѣтъ честни, а на бѣдѣщитѣ блажени.

П. Отъ кждѣ можиме да сѣ научиме да извършвиме длѣжноститѣ си къмъ Бога?

От. Отъ нашѣхътѣ Православнѣхъ вѣрж, на коѣхъ що ученіето сѣ находитъ въ св. Писаніе.

П. Що е свѣщенно писаніе?

От. Св. Писаніе сѣ велятъ нѣкои книги написани отъ челоуѣцитѣ надѣханы отъ Бога съ Духъ св. и нарѣчены Пророци и Апостоли.

П. Какъ сѣ дѣлитъ св. Писаніе?

От. Св. Писаніе сѣ дѣлитъ на Ветхый Завѣтъ и Новый Завѣтъ. Ветхыйтъ Завѣтъ го написали Пророцитѣ, а Новыйтъ — Апостолитѣ.

П. Како сѣ викатъ науката, що нѣ учитъ да си познаваме длѣжноститѣ къмъ другитѣ човѣцы? и къмъ самы себе?

От. Тая наука сѣ викатъ *Нѣравоученіе*.

П. Каж ми на кжсо, що ни учитъ Нѣравоученіето?

От. Всета наука отъ Нѣравоученіето можитъ да сѣ искажитъ съ овые нѣколко рѣчи: “не прави другому това, що не сакашь да ты правитъ тебѣ друзитѣ, и все що сакашь да ты праватъ друзитѣ чини го и ти нимъ.

П. Како можиме да навикниме (3) да изпълняваме добро овые наши длѣжности?

От. Съ харно вѣспытаніе или съ отхранж.

1) Полза т. файда. 2) длѣжность — борчь. 3) да навикниме — да сѣ научиме.

П. Що е възпитаніе ?

От. Въспитаніе е обработваніе на сърдцето и духътъ т. е. сърдцето и духътъ имаѣтъ нуждж (1), како едниж нивж да сѣ обработваѣтъ, за да даджѣ харны плодови. — Вѣрата обработвѣтъ и образуватъ сърдцето ; а възпитаніето и изученіето обработвѣтъ духътъ, му развиваѣтъ разумътъ, и му вливаѣтъ любовь къмъ мъдростѣтъ и добродѣтельтѣ (2) : на кжсо да рѣчиме : вѣрата, възпитаніето и изученіето го праватъ человекѣ да бѣдетъ вистинскы християнинѣ, честенѣ и мъдърѣ (3) человекѣ и добърѣ гражданинѣ.

П. Що е вѣра ?

От. Вѣра е познаваніе и любенѣе Бога. Той що истинскы любитъ Бога, той, за да му угодитъ, любитъ и да чинитъ добро, и, страхъ го е да правитъ зло.

П. Що е изученіе ?

От. Ные сѣ раждаме безъ да знаеме нѣщо ; кога дойдвѣме на свѣтътъ, ные незнаеме ни да говорѣме (4), ни да читаѣме, ни да пишѣме, и никогѣ не ке знаѣхѣме такво нѣщо, ако не сѣ погрижѣхѣ по-голѣмитъ да нѣ научѣтъ. И така изученіето, или трудѣтъ, що чинатъ за да нѣ научѣтъ това, що незнаеме, ни даватъ овѣя и другы познанія що ни сѣ потрѣбны за духътъ, како що хранѣта е потрѣбна на тѣлото за да раститъ и да сѣ развиватъ.

1) нужда — иктиза 2) доброд — харнина 3) мъдъръ — умецъ 4) говор. — зборвѣме.

ГЛАВА ВТОРА.

1. За човѣкѣтъ.

П. Кое е най-свършено (5) Божие създание на земята?

От. Най-свършено Божие създание на земята е човѣкѣтъ; защо той е надаренъ отъ Бога съ дъшнѣкъ безсмъртнѣкъ и разумнѣкъ; защо можить да съмыслить, и мыслить си да ги прѣдаватъ другему, сир. да говорятъ (1), и това е що го различаватъ (2) отъ другытъ животны.

П. Само по това ли човѣкѣтъ съ различаватъ отъ другытъ животны?

От. Човѣкѣтъ съ различаватъ отъ другытъ животны още по нѣкои въѣкащны (3) бѣлѣзы (4) оти иматъ голѣъ и безкоснѣкъ кожѣкъ, оти само той естественнѣкъ стоить и ходить исправеннѣкъ; оти иматъ двѣ свършенны рѣцѣ и можить да живѣить въ вситѣ страны на земята и да съхранить съ всекаквѣкъ хранѣкъ.

П. Отъ кои главны части съ съставятъ човѣческото тѣло?

О. Човѣческото тѣло е съставено отъ главѣкъ, отъ трупѣкъ и отъ удови, т. е. рѣцѣтъ и възѣтъ.

2. За чювствата.

П. Все, що съ нахождатъ около насъ, како усѣщаме и познаваме?

О. За да познаеме все, що съ нахождатъ около

5) най-свършено — най-мѣтнѣмено. 1) да зборвить 2) го праватъ
— иматъ фарѣкъ. 3) надворѣжнѣкъ 4) нишнѣкъ.

насъ, ные или глѣдаме, или слушаеме, или души-
ме, (5) или похващаме, или накусвие; инако да
рѣчиме, ные сме надарены отъ Бога съ пѣть чюв-
ства, та съ ними познаваме вситѣ тѣла.

П. Кои сж тые пѣть чювства?

О. Пѣть-те чювства на чювѣкѣтъ сж: Зрѣніе,
слухъ, вкусъ, обоняніе и осязаніе (6); а за всѣ-
кое отъ тые пѣть чювства имаме орѣдія, съ
кои що всѣкое чювство работатъ, така, за Зрѣніе-
то, орѣдіе сж очитѣ; зацо съ ними глѣдаме. За
слухѣтъ сж ушитѣ; зацо съ ними слушаеме. За вку-
сѣтъ — е языкѣтъ и небцата; зацо съ ними наку-
свие. За обоняніето — орѣдіе имаме носѣтъ; зацо
съ него мирѣсаме. За осязаніе главны орѣдія сж
рѣцѣтъ, а най-повике краищата на прѣститѣ.

П. Що си велатъ тѣла?

О. Всѣкое нѣщо, що усѣщаме съ нѣкое чювство,
сѣ велитѣ тѣло; како: дръво, каменѣ, вода пара, въз-
духъ, свѣтло. облакѣ и др. тѣлата сж: твърды, во-
дны и течны или въздухообразны. А въобще всѣкое
нѣщо, за кое що можиме да мыслиме и да говори-
ме, сѣ велитѣ прѣдмѣтъ.

3. За племената чювѣчески.

П. По въикашныитѣ (1) си изглѣдъ чювѣцѣтъ еднаквы
ли сж?

О. Не; Тіе ако и да си приличятъ по встѣ чюсити

5) мирисаніе. 6) глѣданіе, слушаніе, вкусеніе, мирисаніе и похва-
щаніе.

(1) Надворежствѣ.

отъ снѣгѣтъ, ама по вѣнкашныйтъ си изгльдь (1) и по шярѣтъ на кожѣтъ имъ съ дѣлятъ на пѣтъ главны племена (2):

- 1) Бѣло или Кавкаско плѣмя;
- 2) Църне или Еѳіопско;
- 3) Жълто или Монголско;
- 4) Първено или Американско;....
- 5) Мурго или Малайско плѣме.

П. Какви сж людіето отъ Бѣлото племе?

О. Людіето отъ Кавкаското племе имаѣтъ бѣлж кожѣ, тѣнкж косж русж или църнж, лице дългне-сто-кълбчество, отъ това племе сме ные и вситѣ Европейци.

П. Какви сж людіето отъ църното плѣме?

О. Человѣцитѣ отъ църно-ѳіопското плѣме имаѣтъ кожѣ църнж, главж тѣснж съ пѣргавж и извит-канж църнж косж, дебѣлъ носъ и дебѣлы и отвратены устны (3); ова плѣме сѣдитъ въ Африкж.

Образытіе на плѣмената

I. Кавказскый.

II. Еѳіопскый.

П. Какви сж человѣцитѣ отъ жълтото плѣме?

О. Човѣцитѣ отъ жълто-Монголското плѣме имаѣтъ кожѣ блѣдожълтж, косж църнж и острж, главж приберъ четвъртитж (4) съ прѣбитъ носъ. Отъ ова плѣме сж повикето жители въ Азіѣ.

III. Жълто-Монголскый образъ. | IV. Американскый.

1) умязъ—сима. 2) сойови. 3) рылж—бузы. 4) Съ чѣтыри кьопиня.

П. По що сѣ разпознаваѣть людіето отъ Цървено-Американското плѣме ?

О. Людіето отъ това плѣме сѣ тьмно-цървеникавы како бакжрь, отъ него сѣ старытѣ Американци, сир. Индіанитѣ.

V. Мурго-Малайскій образъ

П. Какви сѣ човѣцитѣ отъ Мургото племе ?

О. Людіето отъ Мургото или Малайското плѣме клонятъ тука кѣмъ Монголското тука кѣмъ църното плѣме; имаѣтъ правилно очьртаніе на лицето и добръ снѣгж. Отъ това плѣме сѣ новикето жители на Австраліѣ.

4. За языцитѣ

П. Вситѣ людіе дали единъ языкъ говорятъ ?

О. Не; языцы имаѣтъ безброй, и по языкъ човѣцитѣ сѣ дѣлятъ на различни (1) народы (2).

П. Кои сѣ главнытѣ языцы ?

О. За главны и коренны языцы можатъ да сѣ приимаѣтъ: Сантскритскійтѣ, Арабскійтѣ, Славянскійтѣ, Грьцкійтѣ, Латинскійтѣ и Целтійскійтѣ. Отъ овые сѣ произлезли приберъ вситѣ языцы, що сѣ говорятъ по земіѣтѣ.

П. Ные кой языкъ говориме ?

О. Ные говориме Българскійтѣ языкъ, що е произлѣгълъ отъ Славянскійтѣ; за това и ные, Българитѣ, сѣ викаме и Славяни.

П. Дали само ные Българитѣ сме Славяни ?

О. Не; Славяни сѣ: Русситѣ, Поляцитѣ Чехитѣ, Сър-

1) всѣкаквы 2) миллети

битѣ, Словацитѣ и Хърватитіе. На вситѣ овые народы языкътъ имъ е приберъ еднакъвъ, и вситѣ сж отъ еднаж кръвъ, та за това и трѣбитъ да сѣ имаѣтъ како братія.

П. До колко Славяни имаѣтъ ?

О. Отъ вситѣ племена въ Европѣ най-голъмо е Славянското, кое що броитъ околу сто милионы души.

П. Що сѣ велитъ народъ ?

Отъ едно плѣме людіе, кои що говорятъ единъ языкъ, живѣйтъ задружно и сж навикнѣли на еднаквы обычаи, сѣ велитъ народъ. Мѣстото, къдѣ що живѣитъ единъ народъ, е негово отечество. Така ные Българитѣ сме единъ народъ, а нашето отечество сѣ велитъ "*България.*"

5. За разумътъ чловѣческый.

П. Вситѣ людіе еднакво ли сж разумни ?

О. Вситѣ човѣци ако и да имаѣтъ разумъ но не сж еднакво разумни; едни сж сѣ изучили та знаѣтъ много нѣща, познаваѣтъ що сѣ чинитъ по свѣтъ, умѣйтъ да читаѣтъ и да пишѣтъ, можатъ да праватъ много работы и да изнахождаѣтъ нѣщо ново; таквитіе людіе сѣ велитъ просвѣтены и образованы. А пакъ друзи неумѣйтъ нищо, само глѣдаѣтъ колко да си сѣ нахранятъ, знаѣтъ да ловѣтъ ловъ, и др. т. таквитѣ людіе сѣ велитъ диви и варвари.

П. По що сѣ разпознаваѣтъ дивитѣ людіе отъ образованитѣ ?

О. Дивитѣ людіе непознаваѣтъ одного Бога, живѣйтъ звѣрскы, не си поможватъ, ами сѣ бияѣтъ и убиваѣтъ; а

накъ образованитѣ и просвѣтитѣ човѣци познава-
тъ одного истиннаго Бога, живѣѣтъ човѣчки, какъ
що далъ Господь, си съ любятъ, си поможватъ, и
сѣ : кротки, мирни и доброуправни.

П. Ные, Българитѣ, какви сме по образованностьѣ ?

О. Българитѣ какшо и повикето народы въ Евро-
пейскѣ Турціѣ, сме полуобразовани. Но иматъ ме-
гю насъ много варвари Българи, шо си изхвърля-
тъ майчиныйтъ си языкъ, а си служѣтъ съ чуждѣ
— Гръцкыйтъ н. п. или другъ.

6. За потрѣбытъ на животытъ человѣческѣ.

П. Шо е най-потрѣбно човѣку ?

О. Най-потрѣбно човѣку му е първо храна, за-
що безъ неѣ не бы могълъ да живѣеть ; а послѣ
му е потрѣбно облекло и жилище (1).

П. Съ шо съ хранятъ човѣцитѣ ?

О. Човѣцитѣ съ хранятъ съ плодови отъ всѣкакви
дрьвеса и растенія, съ млѣко отъ домашно иманіе,
сир. отъ кравы, биволицы, козы и овцы ; послѣ съ
мѣсо отъ различни животны домашны и дивы, пти-
цы и рыбы.

П. Кои плодове сѣ най-добры за хранѣ ?

О. Най-добри и най-полезны (2) плодове за
хранѣ сѣ : Пшеница, ржѣ, царевка (3) и др. жи-
та ; отъ ними съ мѣсить хлѣбъ ; и кромпиритѣ сѣ
едно отъ най-потрѣбныгѣ растенія на човѣкытъ.

1) мѣсто за живѣніе, за сѣдѣніе, сир. кука 2) най-файдалин 3) пшен-
ка, мисирка, мумурузка.

П. Съ що сѣ облѣквѣтъ човѣкътъ ?

О. Отъ напредѣ людѣето убивали животны, та сѣ мѣсото имъ сѣ хранѣли, а сѣ кожѣтъ имъ сѣ облѣквѣли. По врѣме послѣ хватили да правятъ отъ нихъ козинѣ и вѣлнѣ всѣкаквы платнѣ, та отъ нихъ послѣ си кроѣли облѣкла (1). Най сѣтъ човѣкътъ изнашѣлъ нѣкаквы растенія, како : ленъ, конопъ, кои, отъ какъ сѣ испрѣдѣтъ и исткаѣтъ бывать много потрѣбны човѣку.

П. Како му дошло на умъ човѣку да си направитъ за живѣлици кука ?

О. Най-напредѣ човѣкътъ, за да сѣ увардитъ отъ дѣждѣ, отъ зимѣ, отъ голѣмѣ горѣщинѣ и отъ други злины, си направилъ мала колиба отъ дрѣвѣ и вѣтки (2) ; а послѣ начинѣлъ малку по-малку да правитъ здрави куки отъ каменя, варѣ, пѣськъ и др. т.

П. Вситѣ людѣе дали си имаѣтъ така здрави куки ?

О. Не ; имаѣтъ нѣкои людѣе, що живѣѣтъ подѣ цергы или си правятъ колибы, кѣдѣ ке сѣ завѣртѣтъ, та пакъ послѣ сѣ прѣносѣтъ на друго мѣсто, и тамо си обтегватъ цергытъ. Таквытъ людѣе сѣ велѣтъ „цергари,, или *номади*. Такви сѣж : Егюпцитѣ, (гурбетитѣ — цергаритѣ), Качаунытъ — Власитѣ сѣ овцитѣ и много народи по Азіѣ. А пакъ повикето людѣе не сѣ прѣносватъ, како цергарытѣ отъ едно мѣсто на друго, ами си правятъ здрави куки на едно мѣсто ; таквытѣ людѣе сѣ велѣтъ за селени, и отъ нихъ куки сѣ чинатъ села и градове.

1) ругище — алицѣ. 2) гранкы.

7. За ржкодѣлія и художества.

П. Що правать людіето за да си найдѣгъ хранѣ и облѣкло ?

О. Едни сѣ чинать земледѣлци, сир. ораять и копають земѣтъ, и сѣѣють сѣмена за да имѣ сѣ родить жито и другы растенія; друзи сѣ чинать ловци, сир. ловять животны и рыбы и сѣ njihото мѣсо сѣ хранять; друзи пакъ сѣ чинять скотоводци, сир. хранять стада овцы, козы и говѣда, та сѣ ними си поминвать; най-послѣ друзи сѣ чинять ржкодѣлци (1), художници (2) и тѣрговци (3).

П. Кои сѣ велять ржкодѣлци ? кои художници ?

О. Ржкодѣлци сѣ велять тѣе, що работають ржкодѣлія; а художници тѣе, що знаѣють и работають художества.

П. Що е ржкодѣліе ? (4)

О. Вситѣ работы, що сѣ работають сѣ ржкѣ, сѣ велять ржкодѣлія; како: плетеніе, шіяніе, ткаиніе и др.

П. Що е художество ? (5)

О. Художество іе, тая работа, въ коѣж що, повике умѣтъ човѣческый работатѣ отилищо ржцѣтъ; како: живописаніето, свиреніето, пѣбеніето и др.

П. Що е тѣрговія (6), и кои сѣ велять тѣрговци ?

О. Нѣкои човѣци прѣносвать отъ еднѣ странѣ въ другѣ рожбы или ракодѣлія та гы продавають тамо кждѣ що не сѣ раждають или не сѣ правать таквы нѣща. Таквытѣ людіе сѣ велять тѣрговци, а njihната работа — тѣрговія. Тѣрговцитѣ давають еднѣ

1) занаятчи 2) марифетчи 3) торг.— туджари — базиргяни 4) занаятъ 5) марифетъ. 6) туджарлъкъ.

стокъ та земаѣтъ другъ, или ѣж замѣнвять съ пары, сирѣчь, ѣж продаваѣтъ.

8. За Здравіето човѣческо.

П. Человѣкъ кога ся велить здравъ, и кога боленъ?

О. Човѣкътъ съ велить здравъ, кога тѣлото му (1) іе въ добро състояніе; (2) кога иматъ охотъ (3) за яденіе; кога не усѣщатъ никаквъ болѣж и можить да спіетъ мирно; и кога можить да търгить вѣтъръ и лошо врѣме. На противъ това човѣкътъ съ велить многу или малу боленъ, кога му іе кусо нѣщо отъ рѣченното добро състояніе.

П. Како можить да съ довардить здравіето?

О. Здравіето можить да съ довардить, ако отбѣгвиме всѣ, що, можить да го поврѣдить (4) а да правиме все, що можить да помогнить за да съ увардить. А понеже за животътъ човѣческъ іе особено (5) потрѣбно въздухъ, (6) храна и піячка, движеніе (7) и починваніе: срѣдня топлина; тѣлесна чистота и живѣлище; то трѣбитъ да вардиме все това ако сакаме да си дочуваме здравіето.

П. Каквъ трѣбитъ да е въздухътъ, що го дышиме?

О. Въздухътъ, що дышиме трѣбитъ да іе чистъ, прѣсенъ и да нѣматъ никаквъ смърдежъ. За това харно іе да съ отвораѣтъ прозорцитъ (8) и вратытъ всѣкой день за малу врѣме, за да съ подновяватъ въздухътъ въ стаитѣ. (9)

1) тѣл. снагата 2) мертебе 3) ищѣхъ 4) да му сторить шетж — зянъ. 5) повике 6) хава 7) мърданіе, работаніе съ снагжта 8) пенджератъ 9) одантъ.

П. Како трѣбитъ да сѣ вардиме отъ какъдѣ яденіето и пиеніето?

О. Въ яденіето и пиеніето трѣбитъ да быдиме умѣрени; (1) никога не трѣбитъ да ядиме такова нѣщо, отъ кое сѣ гнѣсиме, или кое іе врѣдително; зашто сѣ това сѣ гибатъ желадкѣтъ и сѣ поврѣждатъ здравіето.

П. Кое пиало іе най-добро за дѣтцата, и отъ кое трѣбитъ да сѣ чуваѣтъ?

О. Най-добро пиѣіе за дѣтцата іе прѣсна и бистра (2) вода. Човѣкъ, кога е згоренѣъ, а особито кога е уморенѣъ, не трѣбитъ да пиѣтъ нищо студено; зашто мнозина си изгубили животѣтъ заради таѣж погрѣшкѣ.

П. Въ движеніето и почивеніето што трѣбитъ да сѣ глѣдатъ?

О. Човѣкътъ наиквитъ, кога сѣ движитъ (3) и работатъ умѣренно; наиквитъ и кога умѣрено си починвитъ послѣ движеніето и работаніето. Слѣнѣтъ най-много го отморяватъ човѣка, но и той трѣбитъ да быдитъ сѣ мѣрж; зашто всѣ што іе безъ мѣрж поврѣждатъ. (4)

П. Въ топлинѣтъ и студѣтъ што трѣбитъ да сѣ внимаваѣтъ?

О. Трѣбитъ да сѣ държиме нито много топли, нито многу студени; спроти врѣмето трѣбитъ да носиме и облека; ама не пакъ да сѣ наоблѣквиме много. Въ зимно врѣме трѣбитъ да си стопляваме собоѣтъ срдно. Най-много сѣ ошетвитъ въ здравіето човѣкътъ, кога е стопленѣъ и вѣднѣждѣ да истинитъ. За това, кога сме топли и испотени, никога да не

1) сѣ мѣрж, сир. срдно 2) чиста 3) мърдатъ 4) чинитъ зилнѣ.

си сметвиме горнето облѣкло, и да не сѣдиме на хладно мѣсто и на вѣтъръ.

П. За чистотѣтъ на снагѣтъ що трѣбитъ да знаить човѣкъ?

О. Чистотата на тѣлото мощнѣ многу поможвить на здравіето. Заради това трѣбитъ всѣкой день да сѣ моеме, да сѣ чешляме, и въобще въ все чисто да сѣ държиме. Защо всѣкой нечистота убивять здравѣто и го править човѣка гнѣсенъ прѣдъ другого.

П. Каква кука іе згодна за здравіето?

О. Ако сакаме кукята да ни быдить добра за здравіето, трѣбитъ да іе широка, видѣлна, висока и невлажна; защо куки тьмны, тѣсны, влажны и низскы сѣ много врѣдителны за здравіето.

ГЛАВА ТРЕТЯ

1. За Врѣмято.

П. Како сѣ дѣлитъ врѣмето?

О. Врѣмето сѣ дѣлитъ на столѣтія, години, мѣсецы, седмицы, дни, часови, минути секунды.

П. Що сѣ велить столѣтіе?

О. Столѣтіе или Вѣкъ іе, врѣме отъ сто години.

П. Що іе година?

О. Година іе, врѣме отъ дванадесѣтъ мѣсецы (или отъ 365 дни).

П. Що іе мѣсець?

О. Мѣсець іе, врѣме отъ тридесѣтъ дни.

П. Кои сж имената на дванадесѣтьтѣ мѣсѣцы ?

О. Имената на 12-тѣ мѣсѣцы сж : 1) Јаннуарій (1); 2) Февруарій; (2) 3) Мартъ; 4) Априлій; 5) Май; 6) Јуній; (3) 7) Јулій; (4) 8) Августъ; (5) 9) Септембрій; (6) 10) Октомбрій; (7) 11) Ноембрій; (8) и 12) Декембрій; (9)

П. Що сѣ велитъ седмица ?

О. Седмица или недѣля іе, врѣме отъ седѣмъ дни.

П. Колко седмицы или недѣли иматъ въ еднѣ годинѣ ?

О. Въ еднѣ годинѣ иматъ 52 недѣли и единъ день.

П. Кажи ми имената на седеметѣ дни ?

О. Попедѣльникъ, Вторникъ, Срѣда, Четвъртъкъ, Пѣтъкъ, Сѣбота и Недѣля.

2. За годинѣтъ.

П. Кога наченвитъ (10) годината ?

О. Годината захващатъ отъ първый Јаннуарія, и той день сѣ велитъ ново лѣто или Нова година — Сурова година.

П. Колко дни иматъ въ еднѣ годинѣ ?

О. Годината иматъ 365 дни и около шесть часо-ви; и понеже (11) тѣ шесть часови въ четыры го-дины праватъ 24 часови, сирѣчь, единъ день пови-ке, за това всякоѣ четвъртъ годинѣ іѣ броиме по 366 дни.

П. Како сѣ викатъ годината, що иматъ по 366 дни ?

О. Годината, що иматъ по 366 дни, сѣ викатъ вы-

1) Коложегъ 2) Сечко 3) Цървеникъ 4) Желтаръ 5) Гумнаръ 6) Гроз-лоберъ или Панагюрскый 7) Митровъ 8) листопадъ 9) Ядрый 10) за-хващатъ 11) чюнки.

сокосна или высъ година, или прѣстѣпна година. А пагъ тые, що имаѣть по 365 дни съ велять просты години.

3. За Годишныте врѣмена.

П. Естествонно какъ съ дѣлить годината ?

О. Годината естествонно съ дѣлить на 4 части нарѣчены годишны врѣмена.

П. Кои сж четырыте годишны врѣмена ?

О. Пролѣтъ, лѣто, Есень и Зима.

П. По колку траиѣ, всѣкое отъ тые годишны врѣмена ?

О. Всѣкое отъ годишныте врѣмена държить по три мѣсѣцы, вака :

1) Пролѣтъта захващатъ отъ 9 ый Марта и траитъ до 9-ый Іунія.

2) Лѣтото захващатъ отъ 9-ый Іунія и траитъ до 9-ый Септембрія.

3) Есеньта захващатъ отъ 9-ый Септембрія и държить до 9-ый Декембрія. а

4) Зимата захващатъ отъ 9-ый Декембрія и съ свършвить на 9-ый Марта.

П. Що съ чинить въ всѣкое отъ тые годишны врѣмена ?

О. Въ пролѣтъта всѣто естество оживяватъ, всѣто съ раззеленвить и цутить ; въ лѣтото съ чинить голѣма горѣщица ; тога сж косжть ливадите и съ жѣжнать нивыте ; въ есень ся берать лозята, овоціята и царевката ; (1) въ зимж іе студено, тога дождить и снѣжить (2) ; тога всить землѣдѣлческы работы тнхратъ.

1) мисирка, пченка, мумурузка. 2) върнить дождъ и снѣгъ.

4. За мѣсѣцѣтѣ и днитѣ.

П. Колку мѣсѣцы имать въ годинѣтѣ ?

О. Въ годинѣтѣ имать 12 мѣсецы.

П. Колку дни имать въ единѣ мѣсець ?

О. Седьмѣтѣ мѣсеци : Январій, Мартъ, Маій, Іу-
лій, Августъ, Октомврій и Декемврій имать по 31
день ; а 4-тѣ ; Априлій, Іуній, Сентемврій и Ноем-
врій имать по 30 дни ; а пакъ Февруарій има 28
дни въ простытѣ години, а въ высокоснытѣ по 29
дни за това съ велить и сечко, защо іе по кусъ
отъ вситіе мѣсѣцы.

П. Що е день ?

О. День іе врѣме отъ 24 часови. День съ велить
още и врѣмето, отъ како угреить слѣнцето до кога
да зайдить.

П. Що іе ношь ?

О. Ношь іе врѣмето, отъ како да съ стемнить
дури да съ развидили. День-тъ и ношь-та съ ве-
лять съ единъ рѣчь и денонощіе.

П. Како съ дѣлить деньтъ или денонощіето ?

О. Деньтъ или денонощіето съ дѣлить на утро,
пладнѣхъ, вечеръ и ношь, а инако на 24 части, на-
рѣчены часове (1),

П. Како съ дѣлить частьтъ ?

О. Часьтъ ся дѣлить на 60 минуты (2) а мину-
тата на 60 секунды.

1) сахаты 2) декины

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА.

1. За небесните тѣла.

П. Що је Свѣтъ?

О. Свѣтъ сѣ велитъ небо—но сѣ всите небесны тѣла, слънце, звѣзды и др. отъ кои едно је и земя—ва наша. Свѣтътъ е толку голѣмъ що, нематъ край и неможитъ да сѣ измѣритъ.

П. Како сѣ викатъ науката, що ни учитъ да познаеме небо—но и небесните тѣла?

О. Тая наука сѣ викатъ Астрономія или звѣздобройство.

П. Що ни учитъ звѣздобройството?

О. Звѣздобройството ни учитъ да познаеме небеснытѣ тѣла, сирѣчь слънцето и звѣздытѣ, кждѣ и како сѣ нахождаѣтъ, каквы сж, колку еж далеку, и како сѣ въртаѣтъ.

П. Що је небо?

О. Небо је она неизмѣримо (1) пространство (2), що е надъ главытѣ ни, и на кое глѣдаме слънцето, звѣздытѣ и мѣсѣчинѣтѣ, како да сж закованы на него.

П. Що је звѣзда?

О. Звѣзды сж оныя свѣтлы точки, що цвитлятъ на небоно.

П. Вситѣ звѣзды да ли сж еднаквы?

О. Не; едны звѣзды сж само отъ себе си свѣтлы, а други — тъмны. Свѣтлытѣ звѣзды не сж мѣ-

1) Що не сѣ измѣривитъ 2) ширина и дължина въ едно.

етать ; тые гы освѣтять тьмытѣ звѣзды, що сѣ вѣртать около ними, та отъ нихъ добываѣтъ свѣтли-
нж и сѣ чинать и тые свѣтлы како другытѣ. Слън-
цено іе една отъ неподвижнытѣ свѣтлы звѣзды ; Той
грѣитъ та освѣтитъ нашѣтѣ земѣж, коя що, іе е-
дна отъ тьмытѣ звѣзды. Още и мѣсѣчинѣтѣ и нѣ-
кои другы тьмы звѣзды, що сѣ вѣртять около него.

П. Звѣздытѣ онако ли сѣ наистинѣ малечкы, како що ни
сѣ глѣдаѣтъ намъ ?

О. Не ; тые сѣ много голѣмы ; а намъ така ни сѣ
глѣдаѣтъ малы ; защо сѣ много далеку отъ насъ.

2. За Слънцето :

П. Какво іе слънцето ? (1)

О. Слънцето іе клѣбчесто, како нѣкое клѣбко

П. Слънцето да ли сѣ мѣститъ ?

О. Не ; това е неподвижно, сир. не сѣ мѣститъ,
ако и да ни сѣ глѣдаѣтъ оти сѣ вѣртитъ около земѣтѣж.

П. Кога іе така, защо велѣтъ оти слънцето изгрѣвѣтъ и
заходвѣтъ ?

О. Защо намъ така ни сѣ чинитъ ; а слънцето все
на едно мѣсто си стоитъ, и, нито изгрѣвѣтъ нито
заходѣтъ ; напротивъ земя-та наша іе подвижна,
сир. сѣ мѣститъ, та въ 24 часове сѣ завѣртвѣтъ о-
коло себе како на оскж ; и сѣ това завѣртвеніе
свѣртвѣтъ мало по-малу всѣтѣ страны свои кѣмъ слън-

(1) Овдѣ, како що сѣ глѣдаѣтъ, употрѣбихъ освѣнѣ общійтѣ и дру-
зытѣ членове, и. п. за слънцето, велѣмъ слънцето, защо, ако и да е
далеку отъ насъ, но понеже го глѣдаме, сѣ сматрѣть како да е прѣдъ
очитѣ ни. А за земѣтѣж - земя-ва, защо е най-близу до насъ.

цето, та така сѣ чинить день и нощь, а намъ ни сѣ чинить оти слънцето си вървигъ, сир. изгрѣвятъ и заходвигъ.

П. Инако не сѣ ли въртитъ земява?

Освѣнь това завъртвеніе земява наша сѣ завъртвить и около слънцето еднѣждъ въ годинаѣтъ, та отъ това завъртвеніе сѣ чинатъ 4-те годишны времена, сир. Пролѣтъ, лѣто есенъ и зима.

3. За неподвижнитѣ, подвижнитѣ и опашятитѣ звѣзды, и спѣтницитѣ.

П. Како сѣ дѣлятъ звѣздытъ?

О. Звѣздытъ сѣ дѣлятъ на Неподвижны и Подвижни или Планеты.

П. Кои сѣ Неподвижны звѣзды?

О. Неподвижны сѣ оныя звѣзды, що не сѣ мѣстатъ, нито си мѣиватъ мѣстото и рѣдѣтъ помегю си, та нито сѣ приближватъ нито се отдалечватъ една отъ другъ, ами все на едно мѣсто си стоѣтъ; таквы сѣ вситѣ цвѣтливи и трепкави звѣзды.

П. Можешъ да ми кажешъ, колко звѣзды иматъ на небоно?

О. Не можѣхъ; зашо звѣздытъ сѣ безбройны, пакъ и много далѣку отъ насъ, та неможатъ да сѣ доброѣтъ, зашо и вситѣ не сѣ глѣдаѣтъ. А колку звѣзды сѣ глѣдаѣтъ гы броѣтъ нѣкако, и, за да гы заблѣжѣтъ, гы дѣлятъ на купове звѣзды, нарѣчени сѣзвѣдія, и на всѣкое отъ нихъ му даваѣтъ по едно име; така н. п. како що велиме ные, Българитѣ “*Квачка, Ралица, Кола*, и др. А кумовата слама не е нѣщо друго, ами много таквы купове

отъ неподвижны звѣзды, що не можать да сѣ видѣть харно.

П. Кои сж Подвижны звѣзды ?

О. Подвижны звѣзды или Планеты сѣ велять едны тьмны звѣзды, кои що все едно сѣ вьртать около сльнцето и отъ него добивають свѣтлинѣ та така можиме ные да гы видиме.

П. Колко главны Планеты иматъ, що сѣ вьртать около сльнцето ?

О. По-главны Планеты сж единадесѣть, овые : Меркурій, Венера, Зѣмява (наша) Марсъ, Юпитеръ, Сатурлъ, Уранъ, Церера, Палада, Юнона и Веста, Тые сж оные звѣзды, кои ные гы викаме ; Денница или Зорница, Вечерница, Губи-Карваъ и др.

П. Що сѣ велять Опашяты звѣзды ?

О. Опашяты звѣзды или Кометы сж и тые едны тьмны и подвижны звѣзды, кои добивають свѣтлинѣ отъ другы свѣтлы и неподвижны звѣзды ; а сѣ разпознавають отъ Планетытъ по това що, обколисватъ на далеку и по-дългунестъ нѣтъ, та за това много рѣдко ни сѣ явявають, и кога да сѣ явѣть имають по себе нѣщо свѣтло како нѣкоѣж дългж опашкѣ, и за това гы викаме *Опашяты* звѣзды.

П. Кога да сѣ явѣть опашяты звѣзды, дали кажватъ оти ке сѣ сторить нѣщо чюдно ?

О. Не ; Простыйгъ народъ (1) велить оти, кога да сѣ явѣлы Опашяты звѣзды, было нѣщо за знакъ (2), и прѣдкажвѣло оти имало нѣщо чюдно да сѣ сторить, нѣ това не е истина. Ами и опа-

1) неученитѣ людѣ 2) нишанѣ.

штитѣ звѣзды, како и вситѣ другитѣ, си вѣрватѣ по пѣтитѣ свой, що имѣ отрѣдилъ Богъ; а сѣ явѣватѣ на рѣдко, защо быдеещи пѣтитѣ имѣ много длѣгъ, само тога можиме да гы видиме, кога да приближитѣ до слѣнцето и до земѣхвѣ.

П. Що сѣ спѣтници ?

О. Спѣтници или Мѣсѣчины сѣ едни вторы Планеты, що сѣ вѣртатѣ околу нѣкои главны Планеты, пакѣ заедно сѣ ними въ това исто вѣрѣме сѣ завѣртватѣ и около слѣнцето.

П. Кои отъ главнитѣ Планеты имѣватѣ Спѣтници, а коя колку имѣтъ ?

О. Юлитерѣ имѣтъ четыры Спѣтници, Сатурнѣ — седмѣ, Уранѣ — шестѣ, а землява нашѣ имѣтъ само единѣ Спѣтникѣ — Мѣсѣчинѣтѣ.

4. За Мѣсѣчинѣтѣ.

П. Каква је мѣсѣчинатѣ ?

О. Мѣсѣчинатѣ е клѣбчесто небесно темно тѣло, како що е и землява, но по-мала.

П. Мѣсѣчинатѣ наистинѣ по-голѣмѣ ли е отъ другитѣ звѣзды, како що ни сѣ глѣдатѣ намѣ ?

О. Не; мѣсѣчинатѣ е много по-мала отъ другитѣ звѣзды; а ни сѣ глѣдатѣ намѣ толку голѣма, защо е много по-близу до земѣхвѣ, тѣя отилицо другитѣ звѣзды.

П. Како сѣ вѣртитѣ мѣсѣчинатѣ ?

О. Мѣсѣчинатѣ сѣ вѣртитѣ около земѣхвѣ въ 27 дни, 7 часове и 43 минути; а въ единѣ годинѣ сѣ завѣртвитѣ и около слѣнцето заедно сѣ земѣхвѣ, како пейзинѣ спѣтникѣ.

П. Защо ни сѣ явяватъ Мѣсѣчината едни пѣти како крагъ, а другошъ како сѣрпъ?

О. Рѣкохме оти Мѣсѣчината е темно тѣло и оти отъ слѣнцето добиватъ свѣтлинѣ; кога мѣсѣчината обикольвитъ около слѣнце заедно съ земѣжъ нашѣхъ, тога ние само тая странѣ на Мѣсѣчинѣтѣ б' глѣдаме, що е освѣтена отъ слѣнцето. За това едни пѣти иѣ глѣдаме Мѣсѣчинѣтѣ цѣлѣ како крагъ, другошъ — половинѣ, а другошъ — сѣвсѣмъ малѣ како сѣрпъ, а други пѣти пакъ никакъ не иѣ глѣдаме.

П. Що е затмѣние?

О. Мѣсѣчината завѣртвеещи сѣ около земѣ сѣ затульвитъ Слѣнцето или Мѣсѣчината за нѣколко врѣмя та не сѣ глѣдабъ; това сѣ велитъ затмѣние на Слѣнцето или на Мѣсѣчинѣтѣ.

П. Како сѣ чинитъ затмѣние на Мѣсѣчинѣтѣ?

О. Мѣсѣчината сѣ затульвитъ въ пълномѣсѣчие; кога да сѣ згодитъ да дойдитъ земята на право мею слѣнцето и мѣсѣчинѣтѣ, тога земява прѣчитъ за малу врѣме, та неможитъ да свѣтнитъ слѣнечната свѣтлина на мѣсѣчинѣтѣ, и за това мѣсѣчината останвитъ темна, та ние иѣ глѣдаме прѣмрѣженѣ.

П. Кога сѣ чинитъ слѣнечно затмѣние?

О. Слѣнечно затмѣние сѣ чинитъ въ новѣ мѣсѣчинѣ; кога мѣсѣчината да дойдитъ на право мею слѣнцето и земѣтѣ, тога тая прѣчитъ та неоставатъ слѣнечнѣтѣ свѣтлинѣ да угрѣбитъ на земѣтѣ, и тога слѣнцето останвитъ за нѣколко врѣме прѣмрѣжено та не свѣтитъ.

5. За въздушните явления.

П. Що е въздухоокръжие ?

О. Въздухоокръжие или Атмосфера е въздухътъ, съ кого е облъчена отъ всичъ страни нашява земя. Въздухътъ е тѣло течено; съ него ние дышине, а безъ него, како рыба безъ водъ, не быхме можбли да живѣме.

П. Въ Атмосферѣтѣ що сѣ чинить ?

О. Въ Атмосферѣтѣ сѣ чинатъ всѣкаквы явления како : облаци, свѣтканицы, гърмотевыци, вѣтрове, и др. отъ Атмосферѣтѣ падинатъ на земѣхъ дъждь, снѣгъ, градъ. Всиве овы сѣ велятъ въздушныя явления.

П. Що е облакъ и какъ сѣ чинить ?

О. Водата сѣ вѣтреить отъ слънечнѣтѣ топлинѣ, та излегатъ на парѣ; тая пара, крѣваещемъ сѣ на горѣ, сѣ згѣствить, та прѣмрѣжвить небо, и ние зога тайѣ сгѣжнѣтѣ парѣ иѣ викаме облакъ.

П. Що е мъгла ?

О. Мъгла е облакъ близу до земѣтѣ.

П. Како сѣ чинить дъждь ?

О. Парытѣ въ въздухътъ, отъ како ке поистинѣть и сѣ згѣстѣть повике, сѣ слѣвяѣтъ на капчицы та отъ това натѣжватъ неможатъ да сѣ задържѣтъ въ въздухътъ, и за това падинаѣтъ на земѣ како дъждь.

П. Що е снѣгъ ?

О. Въ студено врѣме парытѣ въ въздухътъ истинватъ повике и падинаѣтъ на земѣ засирени како пердухы; това е снѣгъ.

П. Како сѣ чинить градъ ?

О. Лѣтъ, кога да сѣ кренѣтъ паритѣ много високо въ атмосферѣтъ, пакѣ тамо гы хватить студѣтъ, тые тога сѣ прѣсѣкватѣ, замързватѣ на мразовы топчия како мразулькы, и падинаѣтъ на земѣж како градѣ.

П. Що е вѣтрѣ ?

О. Въздухѣтъ по нѣкогашѣ сѣ расклатвить, та течить отѣ едно мѣсто на друго ; това теченіе въздушно сѣ велить вѣтрѣ. Вѣтрѣтъ е толку по-силень, колку по-силно е теченіето.

П. Що е свѣтковица ?

О. Свѣтковица е оная свѣтлина, що, по нѣкогашѣ: глѣдаме да свѣтвить въ въздухѣтъ и въ еднѣждѣ пакѣ да : загинвить.

П. Що е грѣмотевица ?

О. Грѣмотевица или грѣмежѣ іе трѣскѣтъ, що сѣ слушать, кога свѣтвить свѣтковицата.

П. Отѣ що сѣ чинить свѣтковицата и грѣмежѣ ?

О. Отѣ електричеството, що сѣ нахождатѣ въ въздухѣтъ кога това електричество сѣ прѣлѣить отѣ единѣ облакѣ въ другѣ или въ земѣжѣ, тога излегиць силна искра—свѣтковицата и ся слушать страшенѣ трѣскѣкъ — Грѣмежѣтъ.

П. Що іе електричество ?

О. Електричество іе едно невидимо течно вещество, кое сѣ нахождатѣ въ всите приберѣ тѣла, а ся познаватѣ, кога сѣ трыатѣ двѣ различни тѣла едно отѣ друго ; н. п. кехрибарѣ, цѣрвень восѣкъ или друга нѣкоя смола, кога да ся потрыатѣ сѣ вълне-

но платно, (шаякъ или свитъ) тога съ разбудвить электричеството, та привлеквать лесны тѣла. Исто така въ темницѣ кога да жулиме нѣкоѣхъ мачкѣ по кожѣтѣ, и тога съ възбуддять электричеството та ни сѣ виждать искры отъ космытѣ ѿ.

П. Що привлеквить най-много гърмотевицѣтѣ (рофиѣтѣ)?

О. Гърмотевицѣтѣ най-много ѿ привлечвають высокыте дървеса, звѣнилницытѣ, копы отъ сено и сла-мѣ, и въобще все, що ѿе высоко и заострено; за това, кога да гърмитѣ, страшно ѿе да сѣ стоить близу до таквы мѣста, или подъ высокы дървеса.

П. Нѣмать ли нѣкоя лѣснина за да сѣ чюваѣтъ зданіята (1) отъ гърмотевицѣ?

О. Исправяѣтъ на връхъ зданіето единъ желѣзенъ заостренъ прѣтъ, пакъ му закачвають и единъ веригѣ, (2) коя ѿ завиваѣтъ около покрывѣтъ, а крайтъ го впускаѣтъ въ кладенецъ, или го закопвають въ земѣ. Ако сѣ сгодить да удритѣ гърмѣ, или како що велиме, да трещить, на това зданіе, тога ке удритѣ на прѣтътъ, и по веригѣтѣ ке сѣ прѣлѣвить въ земѣ, безъ да ощетить зданіето. Тая направа сѣ велить *гърмоотводъ*.

6. За главнытѣ страны на свѣтъвъ.

П. Колко главны страны имать свѣтъвъ и како сѣ викатъ?

О. Главни страны на свѣтъвъ сѣ четыры и сѣ викаѣтъ : Истокъ, Западъ, Сѣверъ и Югъ.

1) зданія — инія, кука или друго нѣщо съградено. 2] синджиръ

Що е истокъ ?

О. Истокъ или Вѣстокъ е оная странѣ на горизонда кѣдѣ що ни сѣ глѣдять да изгрѣвять слънцето.

П. Що е западъ ?

О. Западъ или заходъ е оная страна, кѣдѣ що захождатъ слънцето и е наспроти Истокъ.

П. Кѣдѣ е Сѣверъ ? и кѣдѣ Югъ ?

О. Кога сме свѣртени къмъ Истокъ тая странѣ, що ни е отъ лѣво сѣ велить Сѣверъ ; а тая що, — отъ дѣсно — Югъ,

П. По землеописателныѣ таблицы како гы бѣлѣжѣтъ овые четьры страны ?

О. Хартыѣ или землеописателныѣ таблицы обыкновенно бѣлѣжѣтъ : Истокъ отъ дѣсно, Западъ отъ лѣво, Сѣверъ отъ горѣ а Югъ отъ здола.

7. За земѣвѣ.

П. Що е земява ?

О. Земява е една небесна подвижна звѣзда, на коѣж що живѣеме ные.

П. Каква е ?

О. Земява е кълбчеста како нѣкое голѣмо кълбо, а не плоска, како що ни сѣ глѣдять намъ.

П. Како сѣ викатъ науката, що ни учитъ за земѣвѣ ?

О. Тая наука сѣ викатъ Землеописание или Географія, и не учитъ да познаеме земѣвѣ и народыѣ що живѣѣтъ на ней.

П. Знаеме оти земята сѣ вѣртить около слънцето, но како ?

О. Земява сѣ вѣртить въ едно исто врѣме на два

начина ; тая първо сѣ въртитъ около себе си како на оскж, и въ 24 часове или въ едно деноношіе го свършвитъ еднѣждъ. Съ ова свършвеніе земята си покажвитъ малу по малу вситѣ си страны на слънцето, та отъ това сѣ чинитъ день и нощъ. Второ, земява въ истото врѣме обколисвитъ и около слънцено ; това обколисвеніе го свършвитъ тая въ 365 дни и около шесть часове, или въ еднѣ годинѣ.

П. Земява по-гольма ли е отъ слънцено ?

О. Не ; Земява е много по мала отъ слънцено, сирѣчь 1,330,000 пѣти е по-мала отъ него ; тая прѣдъ слънцето е како едно най-малко синапно зърнце прѣдъ една най-гольма яболка.

П. Ами отъ мѣсѣчинѣтѣ не е ли по-гольма ?

О. Земята је петдѣсетъ пѣти по-гольма отъ мѣсѣчинѣтѣ.

8. Раздѣленіе на земіѣвѣ въ обще и имегованія на различни части отъ сушиѣтѣ.

П. Како сѣ дѣлитъ повърхностьта на земново кльбко ?

О. Вовърхностьта на земіѣвѣ сѣ дѣлитъ на сушиѣ и на водѣ.

П. Колко е суша, и колко вода ?

О. Тритѣ четвъртини отъ земнѣтѣ повърхнинѣ сѣ покриваны съ водѣ ; а само една четвъртина е суша земя.

П. Сушята и водата все еднакво ли сѣ раздѣлѣны ?

О. Не ; ами различно ; за това и различни имена даваѣтъ на различнитѣ имѣ чясти.

П. Каквы имена посятъ различныѣ части отъ сушиѣтъ?

О. Различныѣ части отъ сушиѣтъ земѣ, спротивдѣтъ сѣ наричаѣтъ: *суша, страна, островъ, полуостровъ, носъ, провлакъ, планина, волканъ*, и др.

П. Що сѣ велить суша?

О. Суша сѣ велить едно много широко мѣсто отъ суши земѣ, кое можить да сѣ обходитъ безъ да сѣ поминить по море.

П. Що сѣ велить страна?

О. Една голѣма държава или многу малы държавы събраны подѣ едно име, сѣ велить стърна или страна.

П. Що је островъ?

О. Островъ је мала суша обколесана отъ всѣкъдѣ сѣ водѣ. А нѣколко острова, що да сѣ на близу единъ до другий, сѣ велеть купъ острова.

П. Що је Полуостровъ?

О. Полуостровъ је мала суша обколесана отъ всестраны сѣ водѣ, а само отъ единъ стърна закачена сѣ сушиѣ ; сирѣчь, Полуостровъ је островъ закаченъ отъ единъ стърнѣ сѣ сушиѣ.

П. Що је Провлакъ?

О. Провлакъ је тѣсно гърло отъ суши земѣ, чрезъ кое единъ Полуостровъ је захватенъ сѣ сушиѣтъ.

П. Що је Носъ, и що Языкъ?

О. Единъ остъръ край отъ сушиѣтъ владенъ въ море, кога е планинистъ, го наричають Носъ, а кога равенъ, — Языкъ.

П. Що је Планина ?

О. Едно мѣсто отъ сухъ земѣхъ издигнато високо съ велить планина ; а многу планины нарѣдены една до друга, — бърдо план.

П. Що је Волканъ ?

О. Иматъ едни планины съ едиж широкъ дупкъ на върхѣтъ, нарѣченъ кратеръ (чяша), и изъ неѣхъ изхвърлятъ по нѣкогашъ чядъ ; пламень, горѣщъ водаж и растопены каменіе и пепелъ, нарѣчени — Лавъ, таквытъ планины съ велять Волкани или огнедышѣщы планины.

П. Вситѣ стърны отъ сушижѣхъ еднаквы ли сж по плодородіето и населеніето ?

О. Не ; едни страны сж плодовиы, други — неплодовиы ; едни насѣлѣны, а други ненасѣлѣны и пустыны.

П. Кои страны сж викатъ плодовиы и кои неплодовиы ?

О. Стърнытъ, въ кои що съ раждатъ доста жито и други растенія за прѣхранѣ на човѣкътъ потрѣбны, съ велять плодовиы ; а тые, у кои що не съ раждатъ нищо, или мощнѣ малу жито и друзи плодове, ся велять безплодны или неплодовиы.

П. Кои страны съ велять насѣлѣны, кои ненасѣлѣны и кои пустыни ?

О. Насѣлѣны съ велять тые страны, въ кои що живѣѣтъ доста людіе и други животны ; ненасѣлѣны, — къдѣ що мощнѣ малу или никакъ не живѣѣтъ чловѣци ; а пакъ пустыни сж тые мѣста, въ кои що не съ раждатъ нищо, та неможѣтъ да живѣѣтъ ни людіе ни други животны,

П. Защо така едни стърны да бъдат плодородны а други неплодородны ?

О. Едно отъ прѣстътъж (земѣтъж) що не је вѣждѣ еднаква, а друго и отъ климатѣтъ.

П. Що је климатѣ ?

О. Климатѣ сѣ велитѣ степенѣта на студенинѣтъж и на топлинѣтъж ; така велятѣ : студенѣ климатѣ, кѣдѣ је вѣмето повике студено ; а топлинѣ климатѣ, кѣдѣ що вѣмето повике је тепло.

П. Спроти климатѣтъ како ѣ дѣлѣтъж земѣвѣж ?

О. Спроти климатѣтъ земѣвѣж ѣ дѣлѣтъж на петъ поясы ; срѣднийтъ поясѣ го наричатѣ горѣщѣ поясѣ, зашто тамо слѣнцецо цѣлѣ годинѣ грѣбитѣ право, та отъ това и голѣма горѣщина сѣ чинитѣ вѣ това мѣсто, а зимѣ никакѣ нѣматѣ. Отъ обѣтъ стърны на горѣщыйтъ поясѣ иматѣ по единѣ, нарѣченѣ умѣренѣ или прохладенѣ поясѣ. Вѣ прохладнытѣ поясы не сѣ чинитѣ ни горѣщина голѣма и нетѣрпима ни студѣ голѣмѣ, но и едното и другото умѣрены. А задѣ двата прохладны иматѣ още по единѣ, нарѣченѣ студенѣ поясѣ, вѣ студенытѣ поясы сѣ чинитѣ голѣма и дѣлга зима, а лѣто малу. Тамо земята вѣчно је покрыена сѣ снѣгѣ и мразѣ.

9. Именованія на различнытѣ чѣсти отъ водѣтъж.

П. Како се наричатѣ различнытѣ чѣсти отъ водѣтъж ?

О. Различнытѣ чѣсти отъ водѣтъж спроти како що

съ разлеаны съ наричяють : Океанъ, море, заливъ, пристанище, протокъ, езеро, рѣка и др.

П. Що е океанъ ?

О. Океанъ наричяють всѣтъ солено-горчивъ водъ, що іе разлеана по земіхъ.

П. Како го дѣлятъ океантъ ?

О. Всѣтъ водъ, що іе разлѣяна по земіхъ, и покривать трите четвъртины нейны іхъ дѣлятъ на петь голѣмы части, нарѣчены океаны. 1) Атлантический океанъ ; 2) Великий или тихый ок. ; 3) Индійский ок ; 4) Сѣверный ледовитый ок. ; и 5) Южный лед. океанъ.

П. Що іе море ?

О. Море іе часть отъ океана мею суши.

П. Що съ велить заливъ ?

О. Заливъ іе мала часть отъ море владена въ сухъ земіх ; малъ заливъ съ велить и рѣкѣвъ ; или пристанище, кога да съ запирають въ него кораби на завѣтъ, за да съ скриваны отъ вѣтрѣтъ.

П. Що іе протокъ ?

О. Протокъ іе тѣсно мѣсто отъ водъ, що течить мею двѣ суши, та замешвить двѣ мориня.

П. Що іе езеро ?

О. Езеро съ велить : доста блага вода, обколисана отъ вси стѣрны съ сушихъ.

П. Що іе рѣка ?

О. Рѣка іе, блага вода, що течить, та истеквить или въ море или въ нѣкое езеро. Мѣстото, отъ къ-

дѣ що извиратъ рѣката, съ викатъ изворъ или глава; а, кждѣ що истеквить, — гърлю или устіе.

10. За петѣтъ чясти на сушіѣтъ.

П. Всета сушіѣ на земіѣвѣ какъ іѣ дѣліѣтъ?

О. Всѣтъ сушіѣ, що държитъ еднѣтъ четвѣртиѣ отъ земнѣтъ повѣрхнинѣ, іѣ дѣліѣтъ на пѣтъ части нарѣчени: Европѣ, Азіѣ, Африкѣ, Америкѣ и Океаніѣ. Първѣтъ три ги наричаѣтъ и старѣ свѣтъ; а Америкѣ — новѣ свѣтъ.

П. На колко страны или държавы іѣ дѣліѣтъ Европѣ?

О. Европа съ дѣлитъ на 16 страны или държавы, отъ кои, 5 на Югѣ, седѣмъ въ срѣди, и четыры на Сѣверѣ.

П. Кои сѣ пѣтътъ южны страны на Европѣ?

О. пѣтътъ южны страны на Европѣ сѣ: Турція, Гърція, Италія, Испанія и Португалія.

П. Кои сѣ седѣмътъ срѣдни страны на Европѣ?

О. Седѣмъ-тъ стърны въ срѣдето на Европѣ сѣ: Франція, Белгія, Холандія, Швейцарія, Австрія, Прусія и Германія.

П. Кои сѣ четырытъ държавы на Сѣверѣ въ Европѣ?

О. Четырытъ сѣверны държавы въ Европѣ сѣ: Британскытъ островы (Англія, Шотландія и Ирландія), Данія, Швеція съ Норвегія и Руссія.

П. Кажи ми вѣщо на кратко за Европѣ?

О. Европа іе най-мала, ама най-просвѣтена чясть на земіѣвѣ. Земята ѣ іе плодовиѣ, и климатѣтъ у-

мѣренъ. Въ нейж живѣють около 280 миліоны чело-
вѣци, кои сж отъ различни плѣмена а вѣрж, приборь
вситіе еднж исповѣдвать — Христіанскѣтж. Европей-
цитіе сж най-просвѣтени людіе на земѣвж; тіе у-
мѣють всѣкаквы ржкодѣлія и художества, и вѣртять
голѣмж тѣрговіѣж.

П. Каква е Азіѣж?

О. Азія іе най-голѣмата чясть на земѣвж; кли-
матъ ѣ іе повике топълъ (само на сѣверъ, у Си-
бирь іе много студень) и земята много плодovита;
тамо сѣ раждаѣтъ много растенія, като : жита, оризъ,
гроздіе и другы мощаѣ добры и потребны човѣку
плодове. още и кахве, чай, темянь и др.

Въ Азіѣж имать слонове, лви, камыли и най-до-
бры коніе (Арапскитіе) и другы животны.

Въ Азіѣж сѣ подвѣдилъ челоувѣчскыйтж родъ и отъ
тамо послѣ людіето сѣ распрѣснжли по другытж чя-
сти на земѣвж. Тамо сѣ сторилы вситѣ случкы и
сѣбытія, за кои що говоритж Св. Писаніе.

Въ Азіѣж броѣють около 600 миліоны жители отъ
всѣкаквы плѣмена и вѣры, кои останжли глупави,
диви, повикето многобожници, и незнаѣтъ толку рж-
кодѣлія како Европейцитіе.

П. Каква іе Африка?

О. Африка іе най-топла чясть на земѣвж; тая
іе по-мала; отъ Азіѣж а по-олѣма отъ Европѣж, ама
іе пуста и венасѣлена; жителитж ѣ, около 80 ми-
ліоны на брой, сж цѣрри, диви и свирѣпи.

Въ Африкѣ имать много пустыни, въ кои що живѣють лви, маймуни, слонове, посорози быволы и друзи дивы животны. Въ рѣкытѣ имать голѣмы змїи и крокодили. Въ Африкѣ сѣ раждають всѣкаквы плоды. Тамо имать мощнѣ добри коніе и много златны руды.

П. Кажи ми каква іе Америка ?

О. Америка іе обколисана отъ вситѣ стърны съ водѣ; тая по Азіѣ іе най-голѣмата часть на земѣхъ. Неѣх ѣх изнашьль Генуезскый мореплаватель Христофоръ Колумбъ на 1492-рѣ год. Америка іе много плодovита земя; отъ тамо излеговитъ: шекеръ, тютюнъ, синило, памбукъ и др. Имать и голѣмы рудницы за злато и за сребро. Жителитѣ въ Африкѣ до 60 миліоны души сѣ дѣлѣють на 4 главны плѣмена. Старитѣ Американци, — Индіанитѣ, имають кожѣх цървеникавѣ како бакъръ.

П. Що іе Океанія ?

О. Океанія іе пѣтата часть на земѣхъ, и е съставена отъ островитѣ, що сѣ распрѣснѣти по Великый океанъ, отъ кои най-голѣма іе Нова-Холандія. Океанія іе насѣлена съ народы отъ всѣкаквы племена, кои сѣ църни, дивы и свирѣпы; въ Океаніѣх броѣють около 25 миліоны души. Сама Нова Холандія іе приборъ по-голѣма отъ Европѣх.

П. Ные въ койъ часть на земѣхъ живѣеме и у койъ държавѣ ?

О. Ные живѣеме въ Европѣх у Турско.

П. Како сѣ велитъ мѣстово, кждѣ що живѣеме ?

О. Мѣстово, кѣдѣ шо живѣеме ные, сѣ викатъ Македонія.

П. Отъ каквъ народность сѣ жителѣтѣ въ Македоніѣхъ ?

О. Освѣтъ Турцытѣ вситѣ приборѣхъ жители въ Македоніѣхъ сѣ чисти Българи; во имать и доста погърчени и друзи полупогърчени, кои шо си отричаѣтъ своѣхъ народность. Имаѣтъ и малу Власи распрѣснати по нѣкой въ градищата или въ нѣкои села.

П. Само въ Македоніѣхъ ли имать Българи ?

О. Българи насѣляваѣтъ цѣлѣхъ Тракіѣхъ и всѣхъ собственихъ нарѣченихъ Българіѣхъ; Българи имать още въ Влашко, Богданско, Бесарабіѣхъ, Трансилваніѣхъ и по други мѣста.

П. До колко Българи да имать ?

О. Вситѣ Българи можитѣ да сѣ берѣхъ повике отъ *осемь* миліоны.

П. Каква е сега Македоніѣхъ ?

О. Сега Македонія іе область на Османскѣхъ държавѣхъ.

П. А каква была нѣкогашъ ?

О. На старо врѣме (прѣдъ Р. Хр.) Македонія была силно царство, кое подѣ Александра Великаго, (Македонскій) завладѣло цѣлѣй тогашный свѣтъ. А послѣ на врѣмето отъ кога придошли Волжскитѣ Българи и сѣ засѣлили въ Мизіѣхъ, Македонія сѣставляла Югозападнѣхъ часть на силнѣхъ самостоятелнѣхъ Българскѣхъ държавѣхъ, коя близу прѣдъ 500 год. заради несгласіята и нелюбовѣхъ на прѣдѣдыѣтъ ни сѣ подчинила подѣ властѣхъ на Османскитѣ Султаны.

ГЛАВА ПЕТТА.

1. За тритѣ царства на естеството.

П. Що сѣ велитъ естество ?

О. Естество или Природа сѣ велитъ сѣ единѣ рѣчь все що е, како си е направено отъ Бога, а още неврѣправено отъ людїето.

П. Како го дѣлятъ естеството ?

О. За да сѣ опознаитъ естеството го дѣлятъ на три отдѣленїя или царства.

П. Кои сѣ тѣе три царства ?

О. 1) Царство отъ животнытъ ; 2) Царство отъ растенїята ; 3) Царство отъ ископаемытъ.

П. Що имать въ царството отъ животнытъ ?

О. Въ царството отъ животнытъ имать: людїе, четвърножны животны, птици, рыбы, насѣкомы и други.

П. Що имать въ царството отъ растенїята ?

О. Въ царството отъ растенїята имать : дръвеса, цвѣта, травы и всѣкаквы растенїя.

П. Що имать въ царството на ископаемытъ ?

О. Въ царството на ископаемытъ имать : метали, камения прости и драгоцѣнни, соль и всѣкаква нѣрсть (земя).

П. Коя наука раскажвитъ едно по едно за царствата на естеството ?

О. Естественната Исторїя.

2 За животните.

П. Що сѣ животны ?

О. Животны сѣ велятъ вситѣ сѣщества, що сѣ надарены отъ Бога сѣ животь ; како : човѣкѣтъ, волѣтъ, птицата, рыбаѣтъ, цѣрвецѣтъ и др.

П. Вситѣ животны еднаквы ли сѣ ?

О. Животны иматъ много и не еднаквы ; а за да ги разпознаваѣтъ, ги дѣлятъ на нѣколко рѣдове.

1) Млѣкопитателны, кои що раждаѣтъ чѣдата си живы, и, дури сѣ малы, ги доѣтъ сѣ млѣко. Отъ овые отсвѣнѣ човѣкѣтъ, вситѣ други сѣ четвърножны, имаѣтъ сирѣчь по четыры позѣ ; како : конь, волѣ, овца, куче, мачка, слонѣ, лѣвъ, глушецѣ и др. тые пакѣ сѣ дѣлятъ на дивы или звѣрове и питомны или домашны.

2) Птицы, кои що имаѣтъ пердухѣ и криля за да лѣтаѣтъ по въздухѣтъ. Тые несѣтъ яйца, а отъ яйцата имѣ сѣ исквачвѣтъ пилина. Живѣѣтъ или на сухо или въ водѣ. Мегю нихѣ иматъ дивы или планинскы (свободны) како : орѣлъ, гавранѣ, ластовица, славей и др. и питомны или домашны, како : кокошка, патка, гѣска, мысырка и др.

3) Рыбы, кои що сѣ излюпватѣ отъ икры и живѣѣтъ само въ водѣ ; како . лѣтница, крѣсеница, белвица (охридскы рыбы) крапѣ, моруна, пѣстърва, сомѣ и др.

4) Влечашы, кои що сѣ влечятъ по мешикы или нѣлзатъ по земѣ, и отъ нихѣ повикето живѣѣтъ и

въ вода и на сухо, за това съ викаѣтъ и суховодны; како: змя, жяба, крокодилъ, гущеръ и др.

5) Черепокожи, како: ракове, желка, пльжявъ, миды, жябки и др.

6) Насѣкомы съ велятъ вситѣ малечкы и дробны животинкы, съ кои сж пълни въздухѣтъ, земява и водытѣ, како: бубулешкы, мухы, мравы, цървы, пчели, паяци и др. и др.

7) Животно растеніе; морска гжба, (сингеръ), коранль (мерджанъ) и др.

3. За растеніята.

П. Що е растеніе?

О. Растенія сж тѣла, на кои еднийтъ край имѣ е закопанъ въ земѣ за да съ хранятъ отъ неж. Тые имаѣтъ животнѣ силѣ, ама не можятъ да ся мѣстятъ отъ едно мѣсто на друго, како другытѣ животны тые шукаѣтъ съ кореніето си хранѣ, а съ листіето си дышятъ въздухѣ.

П. Кажя ми нѣкои растенія, и всѣкое защо сж потрѣбны?

О. Едны отъ растеніята сж потрѣбны за хранѣ како; житото, оризѣтъ, зеята и пр.; другы за удоволствіе, како: овоціята, шекърѣтъ, кахвето и др. а отъ другы пакъ влѣгватъ въ лѣкъ или цутѣтъ или кореніето, како: слезенъ, бозель, лайкучица и много другы.

П. Вситѣ растенія растятъ ли на всѣкъдѣ по земѣжъ?

О. Житата туку рѣчи растать по вситѣ страны, а най добръ въ умѣренныѣ мѣста, а пакъ кахве, шекеръ и много други растенія, само въ топлѣтѣ мѣста.

4. За Ископаемыѣ, а особито за металлыѣ.

П. Що сж ископаемы ?

О. Ископаемы сѣ велятъ тѣе тѣла, що сѣ нахождаѣтъ запрѣтаны въ земѣхъ; како : каменя, металлы или руды, соль и други. Ископаемыѣ нѣмаѣтъ животь, та за това не имъ трѣбитъ нито да сѣ хранять ; а пакъ нито растать нито умираѣтъ.

П. Отъ ископаемыѣ кои влегватъ най-много за въ работѣ ?

О. Отъ ископаемыѣ най-потрѣбны человѣку, сж металлыѣ.

П. Що е металъ или мадемъ ?

О. Металлы или руды сѣ велятъ нѣкои ископаемы тѣла, кои обыкновенно сж цвѣтливы, малу или много твърды ; металлыѣ можатъ да сѣ ковать или въ огньѣ да сѣ лѣжтъ ; отъ нихъ си правиме сеждове, сѣчива, и всѣкаквы орѣдія.

П. Кои метали сж по-извѣстны и по-потрѣбны ?

О. По извѣстны и по-употрѣбительны метали сж желѣзо, стомана, олово, мѣдь, елавъ, срѣбро, злат платина и живакъ.

П. Какво е желѣзото ?

О. Желѣзото е най-прость и най-потрѣбенъ ме-

талъ; той сѣ находятъ туку-рѣчи всегждѣ по земѣвѣ. Това въ естествомъ сѣ находятъ смѣшано сѣ пѣськъ, и тога го наричяѣтъ рудѣ. Рудѣтѣ най-напрѣдѣ ѣхъ горѣтъ въ огнь; пакъ отъ како ке сѣ нечиститъ желѣзото, тога го работатъ. Желѣзото мѣчно можитъ да сѣ лѣбитъ, а само сѣ коветъ. Отъ желѣзо сѣ праватъ всекаквы орѣдія, како: мотики, секиры, тесли и др. отъ него сѣ праватъ още и ключови, клинци и много други.

П. Що е стомана?

О. Стомана ѣли челикъ е смѣсь отъ желѣзо и ѣгленъ. Тая можитъ много добре да сѣ измазнитъ. Отъ неѣхъ правѣтъ ножове, повицы брѣчеве и косы. Отъ стоманѣ сѣ праватъ и всекаквы орѣжія и украсенія.

П. Що е олово?

О. Олово или свинець е много мекъ и тѣжкъ металлъ, и лесно можитъ да сѣ топитъ въ огнь. Отъ него сѣ праватъ куршюми за пушкы, плочи за покриваніе куки и други.

П. Каква е мѣдта?

О. Мѣдта или бакъртъ е единъ отъ най-полезныѣ мадемы; тая е цървеникава и можитъ мощнѣ харно да сѣ измазнитъ; ама лесно жргьосвитъ и потемняватъ. Отъ мѣдъ сѣ праватъ котли, тенджеры и друзы ссѣдове. Но кога сѣ готвитъ ястіе въ бакърны ссѣдове и сѣ държитъ въ ними много врѣме тога позеленитъ и хващатъ бакъръ та быдвитъ отровно. Отъ мѣдъ праватъ и пары.

П. Що е елавъ ?

О. Елавъ или калай е бѣлъ и мѣккъ металлъ, малу по-твърдъ отъ оловото. И елавътъ сѣ находять въ земѣхъ мѣшанъ съ пьръсть (земѣхъ), послѣ го прѣчиствать и го изваждають на пръчки. Калайгъ не жьргьосвить мѣсно, та за това съ него калайсвать бакърнытъ ссждове за да не быдътъ отровны. Отъ калайтъ правать всѣкаквы потрѣбы, како : блюда, лажицы и др.

П. Какво е срѣброто ?

О. Срѣброто е бѣлъ много цвѣтливъ и тѣжкъ металлъ; отъ него сѣ правать пары и всѣкаквы украшения. Срѣброто сѣ находять по малу тукурѣчи въ вситѣ чьсти на земѣхъ, а въ Америкъ иматъ най-много.

П. Какво е златото ?

О. Златото е жьлтъ, най-цвѣтливъ и много тѣжкъ мадемъ. Отъ него правать пары и украшения. Златото сѣ находять въ земѣхъ и това смѣшано съ пѣськъ или и чисто, но много рѣдко, та за това е и най-скѣпо.

П. Що е платина ?

О. Платината е металлъ бѣлъ како срѣбро, а по тѣжкъ и по-здравъ отъ златото. Отъ платинъ правать най-здравы и най-ягкы ссждове.

П. Що е живакъ ?

О. Живакъ или живо срѣбро, и той е металлъ, що въ обыкновенцѣхъ топлинѣхъ отъ въздухътъ бы-

двѣтъ разтопенъ како водно тѣло, а само въ голѣмъ студѣ съ стегвигь. Живото съ употрѣбляватъ за позлатвеніе; но парытъ му много врѣдитъ здравіето. Живакътъ го употрѣбляватъ въ топломѣрытъ.

П. Какво нѣщо наричятъ *сплавъ*?

О. Кога съ туратъ два или повике метали та съ слѣвятъ наедно, тога излѣгвигь отъ нихъ едно друго тѣло, що не е ни едното ни другото отъ първытъ, тога таквото ново тѣло, слѣяно отъ нѣколко метали, съ викатъ сплавъ; напр. отъ бакъръ и калай праватъ сплавъ за звѣнцы и другы нѣща; а отъ мѣдь и единъ другъ металлъ — цингъ, праватъ жълтъ мѣдь (тунчъ) така и др.

ГЛАВА ШЕСТА

1. За парытъ

П. Що сж пары?

О. Пары или пенязи (монеды) сж отсѣчени отъ сребро или злато лепиткы, що имаѣтъ еднж опрѣдѣленж цѣнж; съ ними си купвиге всѣ, що ни е потрѣбно. Всѣкоа държлива си имаѣтъ свои пары.

П. Ные каквы пары употрѣбляваме и кждѣ съ кованы?

О. Ные употрѣбляваме пары мѣдны, сребрѣны и златны, кованы повикето въ Турціѣж, Австріѣж, Руссіѣж, Франціѣж и Англиѣж.

П. Каквы имена носжтъ тые пары и колко имъ е цѣната?

О. По-употребителныѣ пары кованы въ турско еж: пара съ 3 аспры, грошь, равенъ съ 40 пары; бешликъ — пѣтъ гроша; алтилжкъ — шесть гроша, ирмиликъ или бѣло сребрено меджидіе 20 гроша; златно меджидіе или турска лира равно съ сто гроша, но освѣнъ овые имать и друзы сребрены и златны како: рубіе, мендухіе, хаиріе, адиліе, стамболъ, фнджкъ, махмудіе и др. и др.

2) Тые що сж кованы въ Австріѣ съ наричяѣтъ: Цванцикъ, равенъ съ три и половина гроша; мицъ, — равенъ $51 \frac{1}{2}$ грошей.

3) Тые, що сж кованы въ Руссіѣ съ викаѣтъ. копѣйка равна съ 7 пары; Рубла — съ 100 конейкы или съ $17 \frac{1}{2}$ грошеве; златна петорубла — съ $87 \frac{1}{2}$ гр. и др.

Тые, що сж въ Франціѣ. Франкъ — съ $4 \frac{1}{2}$ гр. пѣтофранкъ и дваѣсѣтофранкъ и др.

5) Тые що сж отъ Англиѣ: пена, шелингъ и лира стерлина равна съ 110 грошеве.

2. За мѣрыгѣ.

П. Що е товаръ?

О. Товаръ е мѣра отъ сто оки.

П. Що е кантаръ?

О. Кантаръ е мѣра отъ 44 оки.

П. Що е оки?

О. Ока е мѣра отъ 400 драмове или 4 литры.

П. Що е литра?

О. Литра е мѣра отъ сто драма.

П. Що сѣ мѣрять сѣ овыѣ мѣры?

О. Сѣ овыѣ мѣры сѣ мѣрять: тѣжина отъ твърды и водны тѣла, како; брашно, жито, мѣсо, мазь, вино, вода, масло и др.

П. Що е кило?

О. Кило е мѣра, сѣ коїж мѣриме жита; кило не е всѣднакво по вситѣ мѣста. Кило имать отъ 50 оки, отъ 60 и отъ 90 оки.

П. Що е осмакъ?

О. Осмакъ е мѣра за жито, равна сѣ половинж кило.

П. Що е шиникъ?

О. И шиникътъ е мѣра за жито и шиницитѣ не сж равны.

П. Що је кутель?

О. Кутель је мѣра отъ жито, но не је всѣждѣ еднаквъ.

П. Що је крина?

О. И крината је мѣра за жито равна сѣ двѣ кило отъ 60 оки.

П. Що је аршинъ?

О. Аршинъ или лакътъ је мѣра, сѣ коїж мѣриме дължинж и широчинж на нѣкои нѣща, како: платно, свитѣ, шаякъ и др. лакти имать два, но-голѣмыйтъ — аршинъ а по-малыйтъ — ендезе.

П. Како сѣ дѣлить лакатътъ?

О. Лакатътъ сѣ дѣлить на двѣ половины или на осьяь рупове; рупътъ сѣ дѣлить на два грѣха, а грѣхътъ на два крата.

П. Како сѣ мѣратъ мѣстата ?

О. Мѣстата или нивята и лозята сѣ мѣратъ сѣ погоны.

П. Що іе погонъ ?

О. Погонъ іе мѣра четвъртита равна сѣ 1600 четвъртыты лакты. Погонътъ сѣ дѣлить на четыры лехы (мотикы).

ГЛАВА СЕДМА.

Краткъкъ изводъ изъ Българскѣтъ Повѣстницѣ.

П. Що сѣ велить повѣстница ?

О. Повѣстница или Исторіѣ сѣ велить науката, коя що разкажвитъ всигѣ събытія и случкы, що сѣ сторины у народытъ отъ старо врѣме дури до денеска ; и така всѣкой народъ си имать своѣтъ Исторіѣ.

П. Що раскажвитъ българскѣтъ повѣстница ?

О. Българската повѣстница или исторія раскажвитъ събытіята, що сѣ сторины у Българскыйтъ нашъ народъ.

П. Кога сѣ сторины извѣстны въ исторіята Българитѣ ?

О. Подъ име Българи были извѣстны въ Исторіѣтъ у срѣднитіе вѣкове два народа: единъ, що живѣлъ кѣдѣ Волгѣ р. а другъ кѣдѣ Дунава.

1. За Волжскыѣ Българи.

П. Прикажи ми на какшо исторіѣтъ на Волжскыѣ Българи ?

О. Волжскыѣ Българи, кои си имали свое независимо Господарство, достигнали да имаѣтъ подѣ повелѣтъ си и друзы народы, що сѣ находжали въ въ това време по ближныѣ мѣста. Българитѣ правѣли голѣмѣ търговіѣ по далечны стърны; а търговскитѣ имѣ градове были по брѣговитѣ на рѣкъ Волгѣ, отъ кои що най-главенѣ былѣ градѣ Българѣ, столицата на царството имѣ. Въ него сѣ живѣли Българскитѣ Господари, кои сѣ наричали самодържци (императори). — Изпърво Волжскитѣ Българи были язичници; послѣ едни пріѣли христіѣнскыѣ вѣрѣ, а друзы поради търговіѣтъ, що имали сѣ Муслуманытѣ, были пріѣли Мухамеданството. Всѣта повѣстница на Волжскыѣ Българи ѣ пълна сѣ враждѣ, що имали сѣ русскыѣ князове. — Въ 13-ый вѣкъ (около 1,300 год. п. р. хр.) Монголитѣ завладѣли Българското Господарство; а слѣдѣ 14-ый вѣкъ Българитѣ съвършенно сѣ покорили подѣ власть-тъ на Русскитѣ Князове.

П. Що сѣ сторили Волжскыѣ Българи, отъ како подпаднали подѣ Русскыѣ ?

О. Сѣ поруссили и си изгубили народностьѣ до

толку що, денеска и името Българинъ тамо не съслушаютъ веке, нито останяло друго нѣщо Българско освѣтъ урвалищата на прѣстолныйтъ имъ градъ Българъ.

П. Българското име, отъ какъ угасна въ Волжскѣ Българіѣ, да ли съ изгуби съвсѣмъ отъ свѣтъвъ ?

— О. Не ; Българското име ако и да съ изгуби въ Великѣ Българіѣ, но въ Дунавскѣтъ съ дочювало и до денеска. А какъ това съ довардило овдѣ, ке съ научиме отъ повѣстницѣтъ на Дунавскыте Българы.

2. За Край Дунавскыте Българы.

П. Кое врѣме Дунавскыте Българы съ явили на Дунава ?

О. Дунавскыте Българы, отдѣлени отъ оныя Българы, що живѣли около рѣкыте : Волгѣ Камѣ и Донѣ, съ явили на Дунава въ 5-ый вѣкъ (около 490 год. по р. х.) и първъ пѣтъ и името Българы съ сторило извѣстно въ Вѣсточно-Римскѣтъ Имберіѣ на 501 год. кога тѣ прѣминуваещи Дунава хватили да нападвать на Мизіѣ (сегашнѣ Българіѣ) и Тракіѣ, и нѣкои отъ нихъ застанжли за всѣкога въ Мизіѣ. Отъ тога веке хватили по-чѣсто да нападвать на Визандійскѣтъ държавѣ. На 559 год. Аваритѣ ги покорили и ги владали до 634 год. кога Кубратъ,

Българскый Господарь въ Великъ Волжскъ Българіѣ, гы освободилъ отъ Аварското робство.

П. Що направили Българитіе, отъ какъ съ освободили отъ Аварскѣтъ власть?

О. Тіе отъ ново пакъ хватили да нападвать на Имберіѣтъ, отъ коѣхъ най-послѣ отмели Дакіѣхъ и Долнѣхъ Мизіѣхъ; и отъ какъ покорили славянското плѣме, Антытіе, основали особно Господарство, — Малъ Българіѣхъ, нарѣченнѣ така за отличие отъ голѣмѣтъ Волжскѣхъ Българіѣхъ; а отъ тамо пакъ по-чѣсто наладали на Визандійскѣтъ държавѣ, дури най-послѣ и ся задържали въ нейзинѣтъ области та си установили Българското Господарство край Дунава.

П. Кажи ми какъ было това?

О. Подъ прѣдводителството на Аспаруха, третійтъ Кубратовъ сынъ, Българитіе прѣминали пакъ Дунава и начнѣли да нападвать на Имберіѣтъ. Визандійскыйтъ Имбераторъ, Константинъ погонать (брадатель) сакалъ да гы отбіеть, и за това излегълъ спроти ними съ силнѣхъ войскѣхъ; Но Българитіе на Дунава го разбили и войската му съ разбѣгала. Тога Българитіе захватили отъ ново всѣтъ Мизіѣхъ (сегашнѣхъ Българіѣхъ), кѣдѣ слѣяни, съ единородцытъ си тамошны славяни, кои отъ незапамѣтно врѣме живѣли по цѣлѣхъ Мизіѣхъ и Тракіѣхъ, а особенно въ Македоніѣхъ,

основаѣли силното отъ послѣ Българскѣ Государство край Дунава.

П. Кажѣ ми що иматъ по-забвѣжительно въ Повѣстникѣ на Българитѣ, отъ како основаѣли Край-Дунавското ся Государство ?

О. Всѣта Исторія на Българитѣ, отъ како си основахъ Государството край Дунава до покореніето имъ отъ Турцитѣ въ 15-ый вѣкъ, е пълна съ непрѣстанны войны съ Византійцитѣ, съ кои (войны) Българитѣ много пѣти нанесли страхъ и трепетъ на Вѣсточно-Римскѣ Имберіѣ. Тіе не само що съ славѣли много заради войнитѣ въ това врѣме, ами и много честь и уваженіе добиѣли въ Славянскѣ общѣ повѣстникѣ, заради що тіе най-рано отъ ситѣ Славянскы народы приѣмали Христіанскѣ вѣрѣ, развыѣли богатѣ писменность и снабдявали съ цѣрковны книги другыѣ славянскы плѣмена. Какъ що цвѣтующата имъ книжевность така и най-славната имъ Государственна сила е была около 900 — 950 год. по Р. Хр. сирѣчь на Симеоново врѣме.

П. Кога сѣ съ покрѣстили Българитѣ ?

О. Въ врѣмето на царь Бориса, кой на 861 год. съ свѣртилъ кѣмъ Христіанскѣ вѣрѣ отъ Българскаго първоучителя Св. Меѣодія, брата на Св. Кирила, и въ св. крѣщеніе съ нарѣкъль Михайль ;

Той полсъ покръстиль всѣтъ народъ Българскій ; а св. Кирилъ и Меѳодій заедно съ св. Климента Охридскій Архієпископъ наредили Българо-Славянскѣ азбукѣ и прѣвели св. Писаніе и всѣтъ църковны книги на Българскій языкъ, особито св. Климендъ довършилъ всѣ по смъртътъ Кирило-Меѳодіевъ.

II. Кога было златното врѣме на Българытъ ?

О. Най-славното и златното врѣме на Българытъ было въ царуваніето на царь Симеона Великаго, сына Борисова, кой царувалъ отъ 888 до 927 год. Въ неговото врѣме Българія е достигнала до най-гольмъ силъ и славъ. Защо той е голъмыйтъ си умъ и високо ученіе умѣялъ да наредитъ Българскѣ държавъ и добръ да ихъ управятъ. Симеонъ е ималъ сполучны боеве съ Византійцытъ, съ Сърбитъ, съ Хърватытъ и съ Венгрытъ, а силната Българска държава въ негово врѣме е простирала отъ Черно море до Адриатическо и отъ Архипелагъ до Карпатскытъ планины (въ Австріѣ). Царь Симеонъ добилъ титла „Имбераторъ„ (Самодържець) и носилъ коронъ Имбераторскъ. Той много покровителствувадъ търговіѣтъ, наукытъ и искусствата, а Българската книжнина е обогатила съ прѣводы и еписанія; на всѣкъдѣ е правѣли църквы за да е про-

повѣдвить Христовото учение, и съ отварили училища, за да съ учять и просвѣщаваѣтъ младытъ. Царь Симеоновото царуваніе съ велить **“ЗЛАТЕНЪ ВЪКЪ БЪЛГАРСКИЙ.”**

П. Кой съ по-знаменитытъ и по-забѣлжителны кралеве и царіе Българскы ?

О. По-знаменити и по-забѣлжителны Българскы А) Кралеве съ :

1) Аспарухъ, основатель на Край-Дунавското имъ Государство ;

2) Батай, неговый наслѣдникъ, разширитель на това Государство ;

3) Требель, кой побѣдилъ Аваритъ, онъ първъ нарѣдилъ законы за управление държавѣтъ и за това съ нарѣкълъ и пръвъ царь Българскый.

Б. Царіе по-забѣлжителны :

1) Крумъ, Кой съединилъ Тисското и Край-Дунавското Государство подъ едно управление, разширилъ и уакчилъ царството ; отъ него много пати потрепералъ Царійградъ.

2) Мортагонъ братъ му кой билъ голѣмъ врагъ на христіанскѣтъ вѣрж.

3) Борисъ-Михаилъ Пресіяновъ сынъ първъ Христіанинъ царь Българскый.

4) А отъ вситіе най-славенъ е Симеонъ Борисовъ

сынъ, како Имбераторъ Българскій и Славянскій спасатель. Отъ Симеона много пѣти такожде потреперала Гърцката столица.

5) Самуилъ кон освободилъ Българытъ отъ Гърцкыйтъ яремъ, и прѣнесълъ столицѣтъ въ Охридъ.

6) Асѣнь Великій, заедно съ братася Петра, кон изново освободили Българытъ отъ Гърцкото яго, и прѣнесли столицѣтъ въ Търново.

7) Изаница или Калоиванъ койщо побѣдилъ и живѣго уловилъ Францускыйтъ Царійградскый Имбераторъ Балдуина.

8) Иванъ Асѣнь второй, кой що съ наричалъ и Самодержецъ Българомъ и Грькомъ.

П. Прикажами нѣщо за Българскѣтъ повѣстницѣ слѣдъ Симеонового царуваніе?

О. По смъртътъ Царь Симеоновъ съ въцарилъ сынъ му Петъръ, кой незналъ да въртитъ и да управять добръ великѣтъ Българскѣ държавѣ та отъ това Българія паднала въ рѣцѣтъ на Русскійтъ князь Святослава; а по малу врѣме послѣ поминѣла подъ власть-тъ на визандійскійтъ Имбераторъ Юанна Цимисхія, слѣдъ Цимисхіевѣтъ смъртъ Българія съ освободила чрезъ Самуила, но по малко врѣме пакъ съ подчинила подъ Гърцытъ. А слѣдъ многгодишно робуваніе подъ Визандійцытъ, въ крайтъ на 12-ый

вѣкъ угнѣтената Българія съ повратила въ независимость отъ Асѣня, кой и снова разширилъ Българіѣхъ, и довелъ до първыйтъ и порѣдкъ и съ сториалъ родоначяльникъ на новытъ Българскы царева, отъ кои наизнаменитъ е Иванъ Асѣнь II-ый самодържець Българомъ и Гъркомъ.

П. Въ какво положеніе съ нахождала Българія по времето отъ Асѣневцытъ?

О. Войнытъ съ визандійцытъ и Латинскытъ Императоры, и съ Сърбытъ и венгрытъ, и непрѣтихвенытъ несъгласія и междуособни раздори были причина найсѣтнѣ Българското Царство да съ усвоить отъ Турцытъ на 1389. год. слѣдъ кървавы и мъчны войны.

П. Прикажми на кжсо Исторіѣжъ на Българытъ. отъ како съ подчинихъ подъ властью на Османскытъ Султаны, до денеска?

О. на Българитѣ отъ како съ подчинихъ подъ Турскытъ власть друго нищо не имъ останало отъ свѣтъ Българската Іерархія въ лицето на Охридскытъ Архіепископѣхъ. Овая независима Охридска Архіепископія, установена отъ Управда (Іустиніана) Великаго на 6-ый вѣкъ, потвърдена отъ 5-ыйтъ Вселенскый съборъ. неповрѣдена отъ язичницытъ Волжскы Българи, и зачювана отъ покърстенытіе Българи, бѣше ся задържала и послѣ по паденіето Българското

царство. Защо славнитѣ Великодушни Османски Султани, отъ какъ покорили Българитѣ гражданскы, оставили ги църковно свободни; на тогашніиѣ Българскый Патріархъ въ Охридъ му дали да си иматъ Духовниѣтъ власть на свойѣ народъ исто така, како що и на Гърцкыиѣ Патрицы. Нѣ понеже на Гърцкото Духовенство никакъ не му давало рѣкж да иматъ Български Патріархъ, за това почнало да гонитъ Българитѣ и духовенството имъ непрѣстанно (какъ що и до денеска) съ клеветы при Турското Правителство, дури пай-послѣ случило, та на 1767 год. (сир. прѣдъ 101 год.) усвоила Българскыѣ Іерархіѣ и замѣнила при В. Портѣ Българското имѣ съ Гърцкото — “Урумъ милети.” Но при вситѣ противны мысли и разрушителны намѣренія, що имало отъ край Гърцкото духовенство и още иматъ върхъ Българскыѣ народность, Българскыйѣ народъ пакъ съ іе дочювалъ въ сегашніѣ Македоніѣ, Тракіѣ и Българіѣ цѣлъ и неощърбенъ и до денеска.

II. Що е Българскый Въпросъ ?

О. Българитѣ глѣдаещи оти гърцкото духовенство не тихвитъ никакъ отъ да имъ гонитъ народностьѣ и да правитъ всѣкаквы злоупотрѣбленія, отъ нѣколко години како дойдохъ въ съзнаніе рѣшихъ да си просать отъ Честното Правителство своитѣ църко-

ины правдины, сир. своіѣтъ независимѣ Іерархіѣ,
коіѣ що неправедно ни іѣ грабнахѣ Гърцитіе, та
така да можите да си дочюваме и милѣтъ ни на-
родность и святѣтъ праотеческѣ вѣрѣ. Заради това
Българскійтъ нашъ народъ още и сега иматъ рас-
прѣ, коіѣ іѣ наричяѣтъ *“Българскій Църковенъ
въпросъ”*.

ГЛАВА ОСМА.

За отечеството и за дльжноститѣ кънѣ властѣтъ и кънѣ законѣтъ.

П. Що сѣ велитъ отечество, и кое іе наше отечество ?

О. Мѣстото, къдѣ що сѣ раждатъ и сѣ отхран-
вितъ нѣкой, сѣ велитъ негово отечество или татко-
вина ; и така наше отечество іе Македонска Бъл-
гарія.

П. Каквы главны добрины чекатъ човѣкъ въ своето оте-
чество ?

О. Въ своето отечество човѣкътъ чекатъ овые гла-
вны добрины ; Той въ него быдвитъ безбѣденъ за
животѣтъ и за иманіето си ; можитъ у него да сѣ
просвѣтитъ спроти силытъ си ; да си отберитъ едю
художество згодно за себе, за да си изваждатъ сѣ
него потрѣбныте за животѣтъ му, да добыетъ честь
и достоинство да живѣетъ благополучно.

П. За това, що е длъженъ челоувѣкъ на своето отечество?

О. Всѣкой іе длъженъ на своето отечество да съ благодаритъ и да го любить, сир. да му желаеть доброто и да му не править нѣщо зло.

П. А що е грѣхота да правиме противъ отечеството си?

О. Грѣхота іе да го прѣдаваме, да надкрѣваме мжтежинж противъ законнѣтъ власть, и да сѣиме раздоры и несъгласія помежду народтъ.

П. Само отечеството іе грѣхота да го прѣдаваме, и, само него сме длъжни да го любиме, или и нѣщо друго?

О. Още три нѣща трѣбитъ да любиме и да ги крѣпиме яко. 1 Народностъж и 2 языкътъ на кон сме съ родили а 3 Прѣсвятъжъ Християнска вѣрж, чрезъ коѣж съ надѣваме да съ спасиме и да добиѣме вѣчно блаженство. Чоувѣкъ, що си мѣвнитъ вѣржтъ, той іе окаянъ и загубенъ чоувѣкъ; а пакъ той, що си оставать народностъж и ходитъ та съ прилѣпитъ при другж народностъ и безсрамно съ хвалитъ съ неѣж, той и отъ най-глупавыте говѣда іе по-долень; защо никое говѣдо, колко да е безсловесно, пакъ не си оставать майкж си, защо бѣла окалена или гърда, та да ходитъ при другж майкж.

П. А иматъ ли таки людіе, що да съ отрѣчватъ отъ народностъж си?

О. Иматъ многу! а най-повике въ нашѣж Македонскѣж Българіѣж, що си оставать своѣжтъ българ-

ска народностъ за да се чинатъ Гърци или друго нѣщо таквитъ людѣ се имать отъ свѣтътъ за прѣдатели и нечестни. А пакъ друзи имать, кои, и ако не се гърчатъ съвсѣмъ, ама баремъ се просвѣщавайтъ съ гърцкыйтъ языкъ, мислеещи оти съ другъ языкъ неможитъ човѣкъ да се просвѣтитъ, освѣнъ съ гърцкыйтъ, безъ да устѣатъ колко време си губатъ въ това, и съ колку мъжы іедвай нѣщичко научватъ, и безъ да помислятъ какъ денеска вситіе народи си се учатъ на свойтъ языкъ; таквитъ чевѣци, макаръ и да се по нѣщо просвѣтени, но се нахождайтъ въ голѣмъ измамъ и грѣшкѣ.

II. Ами що трѣбитъ да чиниме ?

О. Всекой разуменъ човѣкъ трѣбитъ да си чюватъ вѣржтъ, да си вардитъ народностъж и да си учитъ книгъ първо на свойтъ языкъ, послѣ, ако имать време, нека учитъ и на друзы языцы.

II. Како можиме да подпомагаме на отечеството си ?

О. Трѣбитъ да честиме законитѣ на отечеството си, да поможвиме за изпълненіето имъ и да плащаме отрѣденытъ данокъ; а въ потребенъ случай да вардиме своето отечество, какъ що и своіжтъ вѣрж и народностъ отъ всѣкаквы нападенія, дури и най-милото да не пожалиме за нихъ.

II. Кой се грижитъ за отечеството ?

О. Царьтъ и правителството.

П. Що сѣ велить царь, и що правителство ?

О. Всѣкой народъ си имать по единъ човѣкъ отбранъ за да го бранить отъ непріатели, да сждить кога нѣкой отъ народтъ имать по мегю си распрѣж, и да гы мжчить лошитѣ ; такъвъ човѣкъ, сѣ велить Царь, Краль, Князь или въобще Владѣтель и Господарь на единъ народъ. А пакъ, понеже царьтъ не можить да сѣ нахождатъ всѣкъдѣ низъ народтъ и да го расправятъ, за това той си нарѣждатъ и поставятъ помощници за да му поможватъ въ управленіето и да му вършатъ по единъ работж; Вситіе тые царскы помошници сѣ велеть чиновници, а вситіе въобще земени, сѣ велеть правителство. А пакъ народтъ, кого управятъ царьтъ и правителството, сѣ велеть подданници.

П. Що сж дѣлжни подданницытіе на царьтъ и на правителството ?

О. Понеже царьтъ и правителството го човаѣтъ отечеството и сѣ грижатъ да быдить това въ добро състояніе, а подданницытіе да живѣѣжтъ спокойно и въ доброденствіе, за това всѣкой отечестволюбець

подданикъ дълженъ е да го любить искренно и да го честить царьтъ и правителството, како дѣте татка си, и да изпълняватъ вситѣ неговы заповѣди.

КРАЙ.

ПРОВЕРКА
1959

Още стотици книги на дейци родени
в географска област Македония
може да намерите на:

www.strumski.com

Библиотека „Струмски“
е създадена в памет на
загиналите за Родината.

Voivode Dimiter Madjarov before the remains of two comrades in arms killed in the battle of Ferres